

SAMENVATTING

ARAKAN EN BENGALEN

DE OPKOMST EN ONDERGANG VAN HET KONINKRIJK VAN MRAUK U (BIRMA), VANAF DE VIJFTIENDE TOT EN MET DE ZEVENTIENDE EEUW AD

Dit proefschrift beschrijft de opkomst en ondergang van het Mrauk U koninkrijk in Arakan (Birma) vanaf de vijftiende tot en met de zeventiende eeuw AD. Het belang van Arakanese controle over Zuidoost Bengalen komt daarbij naar voren als het belangrijkste gegeven dat aan de ene kant de snelle expansie van het koninkrijk van Mrauk U kan verklaren, alsmede aan de andere kant een goede verklaring biedt waarom aan het einde van de zeventiende eeuw het rijk in korte tijd ineen stortte.

Hoewel het Mrauk U koninkrijk in de zeventiende eeuw een belangrijke machtsfactor was in de Golf van Bengalen is de geschiedschrijving over Arakan lange tijd beperkt gebleven tot de resultaten van onderzoek door Britse koloniale ambtenaren uit de negentiende eeuw zoals Charles Paton en Arthur Phayre aangevuld met dat van wetenschappers zoals D.G.E. Hall uit de vorige eeuw. Van recenter datum zijn de studies van Pamela Gutman, Michael Charney en Jacques Leider. Het gebrek aan aandacht voor de geschiedenis van Arakan kan aan de ene kant verklaard worden door het feit dat Arakan zich niet heeft ontwikkeld tot een nationale staat en aan de andere kant doordat het in de postkoloniale periode gesitueerd werd op het kruispunt van de 'South- and Southeast Asia Studies'. Arakan bevond zich daarmee in een soort wetenschappelijk niemandsland. De wetenschappelijke heroriëntatie op de Golf van Bengalen als object van studie in de jaren negentig van de twintigste eeuw maakte echter duidelijk dat de Noordkust van de Golf van Bengalen goeddeels een witte vlek vormde voor historici van Azië. De vragen naar de ontwikkeling van het Mrauk U koninkrijk en het effect van de Arakanese expansie en ondergang op naburige staten in de Golf van Bengalen zoals het Mogol rijk en de aangrenzende Birmese Toungoo staat vormden dan ook een belangrijke motivatie voor het doen van onderzoek voor deze dissertatie.

Het belang van deze studie strekt zich dus uit tot een gebied dat veel groter is dan de provincie Arakan (Rakhaing in het Birmees) in het huidige Birma. In de zestiende en zeventiende eeuw controleerden de koningen van Mrauk U een gebied dat zich uitstreckte van aan de ene kant Pegu en de Irrawaddy delta in Birma en aan de andere kant Dhaka en de

Ganges-Brahmaputra delta in het hedendaagse Bangladesh. De impact van die Arakanese controle op het Birmeese Toungoo keizerrijk en het Indiase Mogol rijk werd tot nog toe onderschat.

Deze studie leunt sterk, doch niet uitsluitend, op Nederlandstalig bronnenmateriaal uit de archieven van de Verenigde Oost-Indische Compagnie. De eminente historicus van Zuidoost Azië D.G.E. Hall was de eerste onderzoeker die het belang van (gepubliceerd) Nederlandstalig bronnenmateriaal voor de bestudering van de vroegmoderne geschiedenis van Arakan onder de aandacht bracht van de destijds veelal Engelstalige specialisten op het gebied van de studie van Birma. Hall concludeerde reeds dat de verovering van de, voorheen Arakanese, entrepôt Chittagong door de Mogols in 1666 waarschijnlijk van cruciaal belang is geweest voor de ondergang van het Mrauk U koninkrijk aan het einde van de zeventiende eeuw. In meer of mindere mate zijn de conclusies van Hall wat dit betreft later onderschreven door Charney en Leider. Charney ziet voortbouwend op het werk van Hall het Mrauk U koninkrijk vooral als een ‘*maritime trading state*’ en ook Leider benadrukt in zijn studie over Arakan het belang van de overzeese handel voor de bloei en ondergang van het koninkrijk. De analyse van de overzeese handel van Arakan in de onderhavige studie laat echter duidelijk zien dat de inkomsten uit deze tak van de economie van marginaal belang waren voor de koningen van Arakan in vergelijking met de inkomsten uit de Bengaalse bezittingen en onderhorigheden. Arakan controleerde gedurende een groot deel van de zestiende en zeventiende eeuw een veel groter gebied van Bengalen dan tot nog toe werd aangenomen. Dit gebied strekte zich uit van de streek rondom Dhaka tot Chittagong. De expansie van de Arakanese staat in de richting van Bengalen en het geleidelijke verval van de Arakanese controle over dat gebied worden in deze studie in detail beschreven en geanalyseerd.

Het belang van Bengalen voor Arakan komt reeds goed tot uitdrukking in de vele, vaak mythologische, verhalen in Arakanese kronieken over het ontstaan van het Mrauk U koninkrijk aan het begin van de vijftiende eeuw. In deze verhalen wordt de Arakanese koning Man Co Mwan (c.1404-1432) bijgestaan door een Bengaalse sultan (Jalal ud-Din Muhammad Shah, 1415-1432) wanneer hij vanuit ballingschap in Bengalen de troon van Arakan verovert.

De groei van het Mrauk U koninkrijk in Arakan valt samen met de komst van Portugese handelaren in de Golf van Bengalen. De koningen van Arakan slaagden er in sterke allianties te vormen met deze handelaren die veelal opereerden buiten de context van de *Estado da Índia*. Tegelijk met de expansie van het Mrauk U rijk naar Oost Bengalen in de zestiende eeuw drongen de Mogols West Bengalen binnen. Gedurende ongeveer negentig jaar

zouden deze twee partijen elkaar de controle over Bengalen betwisten. Het gebied rondom Dhaka, het economische centrum van Bengalen vanaf de zestiende eeuw, was de inzet van deze strijd. In dit gebied werden de hoogste belastingopbrengsten gerealiseerd; controle over Dhaka was daarom de inzet van de strijd tussen de Mogols en de koningen van Mrauk U. De dood van koning Sirisudhammaraja in 1638 en de daarop volgende dynastieke revolutie markeren een keerpunt in de strijd om de rijkdom van Bengalen. De nieuwe Arakanese dynastie, onder leiding van koning Narapati-kri, die in dat jaar de controle over Mrauk U overnam veranderde het beleid ten aanzien van de Portugese gemeenschappen en de Bengaalse bezittingen radicaal. In een poging de macht van Chittagong te breken begon hij een ontvolkingspolitiek in Chittagong, met als doel de bevolkingsdichtheid van centraal Arakan en dan met name de Kaladan vallei drastisch te verhogen. Dit beleid mislukte op een aantal fronten. Ten eerste werd een aantal groepen cruciaal voor de uitoefening van de macht van Mrauk U in Bengalen structureel vervreemd van het Arakanese hof en ten tweede zorgde de verplaatsing van grote groepen mensen voor een sterke inflatie en hongersnood in de Kaladan vallei en een toename van etnische spanningen tussen Bengalesen en Arakanesen. Geleidelijk aan verzwakte nu de positie van de koningen van Arakan. Het hof in Mrauk U zou de komende jaren sterk aan invloed inboeten, niet alleen in Bengalen, maar ook in Arakan zelf. De sterk verminderde belastinginkomsten uit Bengalen, alsmede het verlies van de steun van een groot deel van de Portugese gemeenschap zullen ongetwijfeld belangrijke redenen geweest zijn voor dit verlies aan invloed. De verovering van Chittagong in 1666 door de Mogols is in dit licht ook een logisch vervolg op het verval van de Arakanese invloed in Bengalen. De achteloze manier waarop in Arakanese kronieken het verlies van Chittagong wordt beschreven behoeft daarom ook geen verbazing te wekken. Het verlies van Chittagong was immers de culminatie van een proces dat reeds enige decennia aan de gang was. De jaren na 1666 werden gekenmerkt door economisch verval. Het positieve beeld dat tot nog toe werd geschetst van deze periode blijkt in hoofdzaak gebaseerd op de beschrijving van Arakan door de Haarlemse scheepschirurgijn Wouter Schouten. Op grond van dit proefschrift moet de regering van koning Candasudhammaraja (1652-1684) worden gezien als een periode van neergang, eindigende in een burgeroorlog die nog decennia zou duren. Het verlies van controle over Bengalen, dat begon na 1638, betekende kortom tevens het begin van het einde van het Mrauk U koninkrijk zoals dat tussen de vijftiende en zeventiende eeuw gefunctioneerd had.